

Janko Cafuta

ETIKA, ČASTNO RAZSODIŠČE, SOCIALNO VARSTVO

Častno razsodišče naj bi bilo eden od garantom za etičnost vedenja pri izvajanju določene dejavnosti. Za področje socialnega varstva imamo v Sloveniji dve taki razsodišči. Prvo je pri socialni zbornici Slovenije (v nadaljevanju zbornica) in drugo pri društvu socialnih delavcev. Obe razsodišči sta novejši. Vsako od njiju ima za seboj obdobje delovanje skupine strokovnjakov z zaključenim mandatom in je v teku obdobje druge sestave strokovnjakov. Sam sem bil precej vključen v delo častnega razsodišča pri zbornici.

Čemu naj bi služila častna razsodišča? Sodeč po praksi njihovih delovanj, se nanje obračajo ljudje, ki menijo, da se jim je zgodila krivica, ker se je nekdo neetično vedel do njih. V številnih takih primerih bi lahko iskali zadoščenje tudi na rednih sodiščih, pa se za to ne odločijo. Morda ocenjujejo, da na sodišču prevladajo močnejši, ki si lahko najamejo dražjega in vplivnejšega odvetnika. Častna razsodišča ustanovljajo poklicna združenja, ki naj bi skrbela, da v okviru izvajanja dejavnosti oz. poklica ne bi bilo neetičnega vedenja. Z obstojem takih razsodišč in njihovim neodvisnim delovanjem področje, ki mu pripada, izkazuje svojo zrelost in sposobnost samourejanja.

Bolj ko je strokovno področje razvito, bolj je sposobno shajati s kvalitetnim in neodvisnim častnim razsodiščem, in narobe. Bolj ko je strokovno področje negotovo vase, se bori s svojim razvojem in z vzpostavljanjem zunanjih in notranjih meja, težje je pri njem pričakovati delo neodvisnega in kvalitetnega častnega razsodišča. Bolj ko je strokovno področje razvito, več notranje moči ima, bolj bodo v ospredju njegovega delovanja strokovni in splošno priznani etični kriteriji; manj ko je tako, več veljave bodo imeli drugi kriteriji. Stroka z manj jasnimi notranjimi

in zunanjimi mejami se težje razvija in lahko dokaj enostavno postane orodje v rokah tistih, ki imajo moč. Vsaka stroka je otrok svojega časa in okolja, v katerem je nastala in se uveljavlja.

Kakšna dejavnost je socialno varstvo oz. socialno delo? Vsekakor precej zapletena. Znotraj nje se najde marsikaj in marsikdo: nega starih in invalidnih, podeljevanje denarnih pomoči, vodenje postopkov za urejanje družinskopravnih razmerij, različna svetovanja, tudi psihoterapija itn.; kot izvajalci storitev in pooblastil pa socialni delavci/ke, psihologi/nje, pedagogi/nje, pravniki/ce, sociologi/nje, negovalci/ke. V tako razvejani dejavnosti je težko vzpostavljati in ohranjati zunanje in notranje meje. Kako, na primer, se razmejuje ali zliva delo socialnega delavca s socialnim pedagogom in psihologom? V praksi je glede tega nemalo nejasnosti in različnih (ne)razmejitev. Kako, na primer, razmejiti svetovalno delo od upravnega postopka v primerih obravnave družin v težavah? Kako razmejiti pristojnosti med področjem socialnega varstva in medicino, ko gre za obravnavo različnih odvisnostnih težav pri ljudeh? Te meje interpretira vsak po svoje. Ljudje s področja socialnega varstva uporabljamo svoje argumente in pristope (kdo čigave?), ljudje s področja zdravstva pa svoje. Kolikšno sposobnost samourejanja ima stroka, ki se bojuje s tolikšno ne-razmejenostjo, kot je to v primeru socialnega varstva? Kako usmerjati razvoj, kako ustvarjati dober kumulativni (sposobnost koncentriranja potencialov) in kompetitivni (sposobnost tekmovanja z drugimi) potencial stroke, če se nenehno pojavljajo predhodna razmejitvena vprašanja, ki jemljejo čas in energijo?

Zgoraj sem napisal nekaj besed o tem, kako vidim naše delovno in strokovno področje (socialno varstvo) glede notranjih in zunanjih

meja. Menim, da je okrog tega veliko nejasnosti. Po moje naše strokovno področje v zvezi z mejami izgublja kar nekaj svojih potencialov in moči, zato je težko zagotavljati želeni strokovni razvoj in dosegati primerno veljavo v družbi. Nosilci oblastnih struktur, ki svojo moč črpajo iz druge (politične) sfere, lahko tako pridobijo prevelik vpliv na reguliranje strokovnega polja. Tak vpliv se je pokazal tudi kot težava pri delovanju častnega razsodišča pri socialni zbornici Slovenije.

Eden od vzvodov delovanja oblasti na častno razsodišče pri zbornici se kaže v sami sestavi razsodišča. Nekateri člani častnega razsodišča so nosilci vodstvenih vlog v posameznih organizacijah. Član/ica razsodišča je celo zaposlen/a na resornem ministrstvu. Kot taki »de jure« predstavljajo oblast oz. so njen neposredni del. Če delujejo v nasprotju z voljo in potrebami oblasti, delujejo zoper sebe. Če tega ne opazijo sami, jih o tem diskretno obvesti kdo iz »kluba«. Če še potem ne bi »vedeli«, kaj je potreba »kluba«, bi lahko to imelo za posledico težave, na primer, pri upravljanju ustanove, ki jo vodijo, in podobno. Verjamem, da se je zato v teh primerih včasih težko odločiti po svoji osebni vesti. Komu se to kljub temu posreči, komu manj, komu pa sploh ne.

Kdo potrebuje častno razsodišče? Nekateri, da bi z njim dajali videz demokratov, in nekateri, ki bi z njim reševali svoje probleme. Razlika je v tem, da prvim zadostuje njegov formalni obstoj in jih moti njegovo resnično delovanje, druge pa zanima slednje. V času, ko je videz demokratičnosti premisa uspeha v družbi, si njeni upravljavci želijo nadeti videz demokratov. Želijo dajati vtis, da so odprti za sodelovanje, da sprejemajo različnosti, da sprejemajo odločitve na osnovi argumentov, da so pripravljene sprejeti kritiko na svoje delo, dejansko pa je oblast v svoji osnovi najpogosteje nagnjena k avtokratskemu vedenju in si rada privoščiti toliko svojeglavosti, zazrtosti vase in svojeglavega odločanja, kot ji je dopuščeno.

Znane so izjave ljudi, ki so skusili oblast ali jo analizirali, da v politiki ni prijateljev, so le interesi. Brez upoštevanja etičnih in moralnih vrednot seveda ni prijateljstva. Se v določenih sferah družbe lahko tako, ob prijateljstvu, odredimo tudi moralno-etičnim zavezam? Interesi, tudi širši, so po pravilu še vedno samo osebni interesi; lahko gredo daleč čez meje dobrega

okusa in je lahko njihova realizacija, ob primerni pravni poučenosti akterjev, prav nesramno legalna. Glede legitimnosti pravna stroka pogosto ne pozna primernih meja. Častna razsodišča so ustanove, ki zasedajo prav to mesto – da presoja tudi v zadevah, kjer ni toliko sporna legalnost, izvedba po črki zakona, kot legitimnost, ko gre za sklicevanje na širše naravne zakone, moralno-etične vrednote, zajete v kodeksu etike. Za področje socialnega varstva je upoštevanje moralno-etičnih vrednot še posebej pomembno, saj se srečujemo z ljudmi v taki ali drugačni težavi ali stiski. Upoštevanje teh norm pa je pomembno tudi zato, ker je socialno varstvo tako razvejano področje dela, da ga je težko enovito definirati in razmejiti navznoter in navzven. Moralno-etične norme so tako v določenih situacijah morda edine norme, ki so sposobne ponuditi ustrezen odgovor na zapleten in težak primer. Tudi sicer je upoštevanje teh norm izjemno pomembno, saj na našem delovnem področju (socialno varstvo) pojem strokovnosti že v temelju zajema etičnost. V zvezi s tem se bom v nadaljevanju navezal na stališča nekaterih avtorjev.

Logično je, da se na organ, kot je častno razsodišče, praviloma obračajo ljudje z manj družbene moči, saj ti, ki je imajo več, na tej podlagi lažje sami rešijo svoje probleme. Iz primerov, ki so prispeli na častno razsodišče, je jasno, da se pritožujejo tisti, ki so dlje od oblasti, nad tistimi, ki so ji bližje ali so njen del. Pritožbe pošiljajo v glavnem uporabniki uslug in storitev zoper določeno ustanovo ali vodjo ustanove. Pritožbe v manjšem številu pošiljajo tudi zaposleni v socialnih ustanovah zoper svoje vodje.

POGLEDI ERICHA FROMMA NA VPRAŠANJE RAZVOJA DRUŽBE, ETIKE IPD.

Naslednji razdelek bom v glavnem namenil teoretskim konceptom s področja etike misleca, psihoanalitika Ericha Fromma, povzeto po njegovi knjigi, prevedeni v hrvaški jezik: *Čovjek za sebe* (1986, Zagreb: Nolit). Frommova dela so v marsičem zaznamovala čas, ki ga je živel. Študentska gibanja iz druge polovice šestdesetih let prejšnjega stoletja, na primer, so se v marsičem spirala na njegova dognanja.

Fromm pravi, da je psihoanaliza povečala naše znanje o človeku, ni pa povečala našega znanja o tem, kako naj človek živi. Očita ji, da

je psihologijo ločila od etike in filozofije in zane-marila človekovo potrebo po odkrivanju norm, po katerih naj živi. Meni, da lahko najdemo izvire norm za etično obnašanje v sami človekovi naravi. Meni tudi, da kršenje človeških norm rezultira v miselni in čustveni dezintegraciji (str. 16–17).

Fromm opisuje humanistično in avtoritarno etiko. Pri slednji avtoriteta pove, kaj je dobro za človeka, in postavi zakone in norme obnašanja. Narobe pa je pri humanistični etiki človek tisti, ki postavlja norme. Človek je njihov formalni izvir ali regulativna sila in njihova vsebina. Fromm vprašanje avtoritete predstavi z razliko med racionalno in iracionalno avtoriteto. Racionalna avtoriteta izvira iz sposobnosti posameznika, ki je na nivoju nalog, ki jih opravlja. Taka avtoriteta od ljudi okrog sebe ne terja iracionalnega strahospoštovanja. Racionalna avtoriteta dopušča kritiko tistih, ki so ji podrejeni, in jo celo ne-prestano išče. Izvir iracionalne avtoritete pa je vedno v oblasti nad ljudmi. Oblast na eni strani in strah na drugi so temelji, na katerih gradi iracionalna avtoriteta. Kritika take avtoritete je prepovedana. Fromm pri uporabi izraza »avtoritarna etika« misli na iracionalno avtoriteto in vidi povezavo med humanistično etiko in racionalno avtoriteto (str. 18–19).

Po Frommu je bistvo etike v presojanju in ločevanju dobrega od slabega. Otrok dobi občutek za ločevanje dobrega od slabega, še preden se nauči to razlikovati v mislih. Svoje vrednostne sodbe oblikuje kot rezultat pozitivne ali negativne reakcije pomembnih ljudi iz svojega okolja. Strah pred neodobravanjem in potreba po odobravanju je, kot kaže, najmočnejša motivacija etičnega presojanja. Ta emocionalni pritisk preprečuje otroku, pozneje pa odraslemu, da bi se kritično vprašal, ali dobro v presoji pomeni dobro zanj ali za avtoriteto. Delodajalec, na primer, ima zaposlenega za dobrega, če mu prinaša korist, učitelj učenca, če je poslušen, mu ne dela težav in prispeva k njegovemu ugledu. Dober otrok je lahko prestrašen in negotov in želi le ugoditi staršem, podrejajoč se njihovi volji. Iracionalna avtoriteta razglašá poslušnost za glavno vrtilino, neposlušnost pa za največji greh. Nepopisen greh v avtoritarni etiki je upor, enako preverjanje avtoritetine pravice, da postavlja norme (str. 20–21).

Humanistična etika se opira na princip, da lahko samo človek določi kriterij vrtiline in greha. Izhaja s stališča, da je dobro tisto, kar je dobro

za človeka, in zlo tisto, kar mu škoduje. Tako je po tem edini kriterij etične vrednosti človekova dobrobit. Princip, da je dobro tisto, kar je dobro za človeka, ne predpostavlja, da sta človeku po naravi dobra egoizem in izolacija. Predpostavlja, da je človeške narava taka, da človek doseže svojo izpolnitev in srečo edino v povezavi in solidarnosti s svojimi bližnjimi. (str. 22–23).

Fromm ugotavlja, da v naši kulturi večina ljudi formalno veruje v monoteizem, dejansko pa živijo v predanosti sistemom, ki so bližji totemizmu in oboževanju idolov. Oseba, katere vedenje določa fiksacija na družino in ki je ne-sposobna za neodvisno delovanje, je v bistvu oboževalec primitivnega kulta prednikov. Potreba posameznikov po izdelanem sistemu orientacije je splošna. Toda zrela, produktivna, racionalna oseba si izbere sistem, ki ji dopušča, da je taka. Oseba, ki je bila ovirana v razvoju, pa se bo vračala k primitivnim in iracionalnim sistemom, ki povratno podaljšujejo in povečujejo njeno odvisnost in iracionalnost (str. 53–54).

Zgodovino človeštva spremlja ves čas tudi destruktivnost in z njo različne oblike zlega. Po Frommu je destruktivnost človekova sekundarna možnost, ki postane manifestna le, če mu ne uspe produktivno realizirati svojega življenja. Meni, da človek ni zloben, pač pa lahko postane tak, če je oviran v rasti in razvoju. Zanj zlo pri človeku nima neodvisnega obstoja oz. podlage, pač pa je odsotnost dobrega, rezultat frustracije oz. neuspeha, da bi si ustvaril primerno življenje. Tako blokirana energija se transformira v destruktivno energijo. V takem primeru se lahko v značaju osebe ukorenini iracionalno sovraštvo, ki je usmerjeno tako proti drugim kot proti sebi, s tem da se ljudje pogosteje zavedamo, da sovražimo druge, kot pa, da sovražimo sebe. Sovraštvo do sebe se navadno racionalizira kot požrtvovalnost, nesebičnost, asketizem ali kot samoobtoževanje in občutek inferiornosti. Stopnja destruktivnosti je proporcionalna stopnji, do katere je oviran razvoj osebe (str. 192).

Avtoritarna etika je prežela ljudi z idejo, da biti dober zahteva od človeka nenehen boj s samim seboj. Ta boj pa je videti kot potiskanje zla in samokaznovanje. Humanistična etika pa poudarja pomen veselja in sreče, ki v človekovem življenju spremljata vsako njegovo produktivno dejavnost. Po Frommu slednje prispeva več pri vzgoji ljudi kot grožnje s kaznijo in prepovedovanje (str. 204–205).

O razmerju med duhom in telesom Fromm meni, da je duh svoboden le, če je svoboden tudi človek v celoti. Če se posameznik boji za svojo varnost, bo občutek varnosti iskal tam, od koder izhaja nevarnost – pri avtoriteti, ki ima moč, s katero ga lahko uniči. S tem pa se odpove sebi, saj se odpove kritičnemu odnosu do avtoritete, odpove se ljubezni, saj so njegove emocije vezane na tistega, od katerega je odvisen. Njegov razum postaja omejen, saj sprejema kot resnico to, kar imajo za resnico tisti, ki imajo moč nad njim (str. 223).

Fromm je interpretiral življenje ljudi v totalitarnih diktatorskih sistemih, med katere je prišteval tudi še nedavne vzhodnoevropske režime. Med njimi bi lahko najbrž prepoznali tudi svojo nedavno stvarnost. Fromm se ni spuščal v globljo interpretacijo dogajanj na evropskem Vzhodu, pač pa je govoril v glavnem o zahodni kapitalistični družbi, ki se klanja pred močjo – ne diktatorjev in politične birokracije, pač pa pred anonimno močjo sil trga, uspeha, javnega mnenja in strojev, katerih sluge smo postali. Meni, da je zahodni človek postal instrument za cilje izven sebe, da doživlja in obravnava sebe kot blago. To dela ljudi nemočne, hkrati pa ustvarja v njih prezir do sebe zaradi nemoči. Meni da izgubljam sposobnost zaupanja v lastno presojo. V tem smislu vidi ljudi v zahodni kulturi kot čredo, ki verjame, da jo bo pot, ki ji sledi, privedla do cilja, saj posamezniki v njej vidijo, da so tudi vsi drugi na isti poti. Fromm meni, da vodi izpraznjenost in brezcilnost individualnega življenja (življenje za cilje izven nas) in odsotnost vere v sebe in človeštvo do emocionalnih in mentalnih motenj (str. 224–225).

Avtor je že četrto stoletje mrtev. Zanimivo bi bilo vedeti, kaj bi rekel o naši družbi, v kateri smo pred nekaj leti prestopili iz enopartijskega sistema, ki se težko izmika označbi, da je bil avtorski. Za ponazoritev duha časa bom zapisal vic, ki sem ga slišal za časa svojega odrasčanja. To je bil čas, ki ga je zaznamoval dosmrtni vodja, poročen z Jovanko. Na nekem partijskem sestanku pod točko razno vpraša Janez: »Kje je Jovanka?« Ta je pred tem brez pojasnila izginila iz javnega življenja. Namesto odgovora vprašanju sledi molk. Mesec za tem sledi naslednji partijski sestanek. Pod točko razno postavi Jože dve vprašanji, prvo, kje je Jovanka, in drugo, kje je Janez. Pripovedovalec takega vica je bil, če ga je kdo prijavil ali če ga

je slišal predstavnik birokratskega aparata, izpostavljen represivni obravnavi oblasti. Oblasti in njenih predstavnikov na vseh ravneh se ni smelo kritizirati, pod grožnjo hudih sankcij. Duh naroda je to sprejemal. Ljudje so, če se to ni zgodilo že prej, iz strahu spoštovali oblast.

Sledila je sprememba, transformacija sistema. Stara država se razdeli. Naša se loti izbire predsednika, toda enega od štirih kandidatov, znanega kot osebo »brez dlake na jeziku«, na predvolilnem shodu nekdo ubije z lovsko puško. Pokopali so ga in nekoga zaprli. Sledila je privatizacija družbene lastnine in za njo tržno gospodarstvo. Smo se izognili temu, kar pove Fromm o zahodnem kapitalističnem svetu, kjer je človek postal blago, instrument za cilje izven sebe, podrejen sili trga? Kaj kaže duh naroda, kako je z našimi karakternimi potezami? Smo kje na poti razvoja razvili kulturo in življenje, ki podpira produktiven odnos posameznika do sebe in življenja na sploh – po tistem, ko smo zapustili obdobje, v katerem je avtoritarna oblastna struktura kaznovala kritiko in nagrajevala pokornost in konformizem? Po logiki Frommove študije bi pričakovali, da bodo ljudje, vzgojeni v avtorskem okolju, s svojim vedenjem gravitirali k avtoriteti in podrejenosti, saj bodo v tem videli smisel in upanje, da dosežejo občutek varnosti. Politična moč je tako vse manj edina nosilna moč v družbi kapitala in kapitalskih odnosov. V kapitalistični družbi kapital usmerja politiko in ne narobe, kot je bila praksa v našem prejšnjem režimu.

O POKLICNI ETIKI IN ETIKI NA PODROČJU SOCIALNEGA VARSTVA

V prispevku z naslovom Profesionalna etika in civilna družba (zbornik *Profesionalna etika pri delu z ljudmi*, izdala Univerza v Mariboru in Inštitut A. Trstenjaka v Ljubljani, 1996, str. 10–11) je Anton Trstenjak zapisal, da je profesionalna etika nastala v sferi civilne družbe in časovno sovpada z razvojem univerze. Civilna družba se je razvila kot drugi pol oz. nasprotje avtorski militaristični družbi in se je utrdila po zaslugi znanosti, izobrazbe in razsvetljenstva. Ena glavnih posebnosti civilne družbe v nasprotju z militaristično družbo je osebno odločanje posameznika po njegovi vesti, ki vsebuje že osebno svobodo, medtem ko je za vojaško družbo

odločilno odločanje od zgoraj in pokorščina od spodaj, vse v okviru samopašnosti meča, ki je bil glavna opora discipline in morale vojaške družbe. Vojaška družba je monolitna, civilna družba pa se kaže v raznovrstnosti izobrazbe, mišljenja in odločanja. Bolj ko se civilna družba razčlenjuje in bolj ko si pridobiva novih oblik z novimi področji delovanja, tem ostreje se ji odpira vprašanje osebnega odločanja, vsega kar imenujemo profesionalna etika.

Delovanje civilne družbe torej ne proizvaja strahu pred mečem, o katerem govori Trstenjak. Tak strah prihaja z druge strani. Strah je pogosto razlog za disciplinirano vedenje posameznikov. Strah je pogosto tudi razlog, zaradi katerega se posameznik identificira z avtokratsko strukturo in ji služi. Odločitev, da služi oblastni strukturi, je pogosto, vsaj kar se tiče racionalizacije vedenja; povezana je s preračunljivostjo, z željo po pridobivanju osebnih ugodnosti, čeprav gre v ozadju pogosto predvsem za avtoritarni kulturni vzorec, ki povzroči določene osebnostne oz. značajske poteze.

Kjer ni prostora ali volje za osebno odločanje, ni prostora za poklicno etiko. Nima čemu služiti. Poklicna etika je namreč okvir, nabor poklicnih oz. strokovnih vrednot, znotraj katerih teče proces svobodnega odločanja. Ko odločanje ni svobodno ali je kontaminirano z osebnostnimi determinantami ali interesi, ki so pri posamezniku močnejši od zaveze k etičnim vrednotam, tak okvir nima smisla, saj poteka odločanje v drugi sferi in po drugih principih.

Kot pravi Vekoslav Grmič (zbornik *Profesionalna etika pri delu z ljudmi*, str. 15–18), se etične norme obračajo na svobodno voljo, tako da se svobodno odločamo za kaj in lahko za to prevzamemo tudi odgovornost. Moralne norme so, kot piše, normativne »najstvene« sodbe, ki nam govorijo, kako naj bi se odločali, kako naj bi ravnali. Predmet teh sodb so dobrine, vrednote, ki jih odkrivamo s pomočjo praktičnega uma, s pomočjo vesti. Vest nam pove, kaj je dobro in kaj je zlo. Organ vsake endogene morale je moralna vest; deluje kot nekakšen notranji glas, ki človeku pove, kaj naj stori ali opusti, in sicer tako, da grozi s psihičnimi sankcijami, kot so občutek krivde, občutek sramu, strahu in izguba samospoštovanja, če je ne poslušamo. Čim več je človek pripravljen žrtvovati in tvegati, samo da ostane zvest svojemu prepričanju, svoji vesti, tem bolj je sposoben za resnično etično ravnanje.

Edvard Kovač (zbornik *Profesionalna etika pri delu z ljudmi*, str. 57) pravi, da v družbi nastopi kriza vrednot ob somraku velikih idej, ki so porajale ideologije, in ko se v družbi podira ustaljena lestvica vredno. Kriza je toliko večja, če se zaradi odsotnosti kriterijev vzpostavi družbeno, gospodarsko in kulturno stanje, ki živi brez sramu z neresnico, z nespoštovanjem in neizvirnostjo.

Jože Ramovš (zbornik *Profesionalna etika pri delu z ljudmi*, str. 67–78) opozarja: več ko je v določenem poklicu duhovne, psihične, socialno-politične ali telesne oblasti nad ljudmi, tem večja etična zrelost je potrebna, da strokovnjak ne zaide v samoprevaro nasilja nad ljudmi v prepričanju, da dela za njihov blagor. Kot piše v nadaljevanju, v nekaterih poklicih, denimo policijskem, sodniškem in uradniškem na področju javnih pooblastil (v socialni je takih kar 80 % storitev), pa se zdi, kakor da bi meje svobode drugega ne mogli upoštevati, če naj sploh opravljajo svoje delo. Nikakor, če le delajo po zakonih, predpisih in normah, ki so bili sprejeti legitimno, demokratično in v okviru splošnih etičnih norm človeštva. Ti strokovnjaki s svojim poklicnim delom ščitijo svobodo vseh pred nasilnim poseganjem kršilcev v svobodo in dostojanstvo drugih. Seveda pa je tovrstno poklicno delo z etičnega vidika posebej občutljivo, ker je njegovo izvajanje neločljivo povezano z oblastjo nad ljudmi.

Zgoraj povzete misli znanih avtorjev govore v prid obstoja in neodvisnega delovanja častnih razsodišč. Svobodna volja ni nujen pogoj za etično delovanje, je pa pogoj za etičnost (nравstvenost) posameznikovega življenja. Posameznik v svojem življenju sledi pogojem, ki so mu dani, in reagira nanje. Na ravni osebnega morda sam prepozna in regulira svoje potrebe in aktivnosti, na ravni medosebnega pa ne vedno. Odvisen je od reakcij in potreb drugih, ki pa jih je različno sposoben prepoznavati. Če ima posameznik na nekem področju osebnosti slepo pego, določenih znakov ljudi, ki mu sporočajo, kako doživljajo njegovo delovanje, zlepa ne opazi. V konkretnih delovnih praksah je takih situacij veliko. Veliko je tudi takih, ko ne gre za slepo pego, da kdo zaradi osebnostnih razlogov ne opazi, kaj povzroča s svojim vedenjem drugim, pač pa se na določen način zavestno vede (iz samoljubja, navidezne nezmožnosti drugačnega vedenja ipd.) tako, da prizadene druge. V obeh primerih je lahko tudi častno razsodišče tisto, ki mu sporoči, naj ne

ponavlja določenega vedenja, če ni korektno do drugih in ni etično.

NEKAJ BESED O PRAKSI ČASTNEGA RAZSODIŠČA PRI SOCIALNI ZBORNICI

Bil sem član bomisije za etična vprašanja pri socialni zbornici Slovenije, sklicane leta 1994, kmalu po ustanovitvi zbornice. Ta komisija je pripravila kodeks etičnih načel v socialnem varstvu. Sredi mandata, ko je bil kodeks že sprejet na skupščini zbornice, je bilo komisiji namenjeno, da do izteka mandata in dokler v novem mandatu ne bo formirano častno razsodišče deluje kot častno razsodišče. Po logiki: če je komisija zmogla pripraviti kodeks, bo zmogla po njem tudi presoјati. Na mizo oz. v obravnavo smo dobili prva dva primera in zadnja hkrati. Vodstvo zbornice je iz njemu znanih razlogov ustavilo dotok »primerov« na komisijo. Podobno se je zgodilo ekipi častnega razsodišča v prejšnjem mandatu (1998/02). Na mizo so dobili dva primera in nič več – v štirih letih. Vem tudi, da je v tistem obdobju vodstvo zbornice delovalo samostojno, mimo častnega razsodišča. Najbolj mi je znan primer, veliko je bilo govora o njem, ki se nanaša na delo organizacije (v zvezi z odvzemom otroka), v kateri sem zaposlen.

Zadnja tri leta sem član častnega razsodišča pri socialni zbornici Slovenije. Vodenje častnega razsodišča v tej sestavi je (jeseni 2002) prevzela Vesna Leskovšek, ki je od samega začetka terjala avtonomijo organa in jo tudi dosegla. Delo naše ekipe je bilo mogoče tudi zaradi vestnega in odgovornega dela pozneje odpuščene mlajše predstavnice zbornične strokovne službe. Častno razsodišče v tem (drugem) sklicu oz. sestavi je začelo delati v normalnem ritmu, s povprečno vnemo in brez večjih posebnosti. Delo je dobro teklo. V času od septembra 2002 do marca 2004 smo dobili v obravnavo 18 primerov, od katerih smo jih polovico rešili. Po letu in pol pa je prišlo do težav.

Ko je naša ekipa jeseni 2002 začela delo, je bilo staro vodstvo zbornice morda nekoliko opešano ali pa je prišlo v vodstvu do neenotnosti, ki je imela za posledico določene pozitivne premike, novo vodstvo pa sprva ni imelo dovolj moči, da bi vzpostavilo kontrolo nad delom častnega razsodišča. Ko jo je začelo pridobivati, pa se je kmalu pojavila namera, da iz službe

odpustijo omenjeno mlajšo strokovno delavko, ki je dobro sodelovala s častnim razsodiščem, in jo nadomestijo s pravnikom – kar se je pozneje tudi zgodilo. Nato je vodstvo zbornice s pomočnikoma iz vrst častnega razsodišča napadlo predsednico razsodišča, da je odstopila. Bistveni očitke na njeno delo je bil, da teži k reševanju pritožb, za katere častno razsodišče ni pristojno, in hoče odločati v zadevah, za katere razsodišče ni kompetentno. Potemtakem je bila prejšnja sestava častnega razsodišča pri socialni zbornici Slovenije v štirih letih »pristojna in kompetentna« le za dva primera!

Vodstvo zbornice je poskušalo vzpostaviti kontrolo (tudi) nad delom častnega razsodišča s sprejemom novega pravilnika o notranji organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v strokovni službi socialne zbornice Slovenije. To se je dogajalo jeseni 2003. Pripravili so osnutek omenjenega dokumenta, ki naj bi ga sprejeli kar z dopisno sejo (13. seja upravnega odbora zbornice). Del dokumenta je tudi opis delovnih mest strokovne službe zbornice. V sistematizaciji za delo pravnika so zapisali nalogo, da delo častnega razsodišča spremlja pravnik in opravlja strokovna dela v zvezi z delom častnega razsodišča. Takratna predsednica častnega razsodišča je na to reagirala s pismom, v katerem je vodstvo zbornice opozorila, da je častno razsodišče edini organ, ki je pooblaščen za reševanje primerov kršenja kodeksa etičnih načel, in da je poskus prenosa odločanja o posameznih primerih iz razsodišča na zaposlene v strokovni službi zato nelegalno dejanje.

S predlogom pravilnika o sistematizaciji delovnih mest (to se je dogajalo v izteku leta 2003) se je vodstvo zbornice namenilo v strokovni službi znebiti profilov psiholog in pedagog, s čemer bi se znebili tudi omenjene mlajše strokovne delavke in na njeno mesto nastavili pravnico, ki bo opravljala strokovno delo za častno razsodišče in sodelovala pri presoji pristojnosti primerov, o katerih naj bi odločalo razsodišče. Tako je zapisano v osnutku pravilnika. Kot sem omenil, se je na to pritožila takratna predsednica razsodišča (neodvisno od nje tudi jaz) in bila komaj kaj uspešna. Sledil je napad nanjo s pomočjo dveh članov razsodišča, da dela nezakonito. Ko je predsednica razsodišča ugotovila, da tako obtoževanje podpira ali vsaj nanj brez zadržkov pristaja vse vodstvo zbornice, vključno z upravnim odborom, je odstopila. V odstopnem

pismu je pojasnila, da odstopa zaradi zelo močnih teženj po omejevanju neodvisnosti častnega razsodišča in njegovega razsojanja, ki se, kot je zapisala, odvija v netransparentnem ozadju, reflektira pa se v ravnanju nekaterih članov in članic častnega razsodišča, zaradi česar je postalo delo razsodišča nemogoče. Pozneje, v pismu, ki ga je napisala kot reakcijo na zapisnik seje častnega razsodišča (z dne 8. 4. 2004), je svoj odstop še nekoliko natančneje pojasnila. Zapisala je, da se »pojavi kar nekaj izhodišč, ki kažejo na težnje po premestitvi vzroka mojega odstopa in me ponovno želijo vzpostaviti kot izvor konflikta. Vzrok mojega odstopa je izključno omejevanje avtonomije častnega razsodišča, ki ga je storil generalni sekretar zbornice s tem, da je najprej označil delo razsodišča kot neustrezno in nato to želel popraviti z nastavitvijo pravnika. Tako je etičnost definiral kot pravni problem in ne strokovno izhodišče, kar bo imelo posledice v nadaljnjem delu vseh razsodišč pri Socialni zbornici Slovenije. Vendar se bo to izkazalo šele skozi bodočo prakso in prepričana sem, da bo takrat postalo to tudi javno izhodišče. Ker sem ocenila, da ima ta, sicer povsem nestrokovno in za stroko škodljiv predlog visoko legitimnost v Upravnem odboru SZ, sem svoje nestrinjanje lahko izrazila le še z odstopom. To je edini in poglaviti vzrok tega dejanja.«

Kronološko gledano so se opisane težave v zvezi s častnim razsodiščem pojavile potem, ko smo izdelali in odposlali nekaj razsodb. V nekaj primerih smo ugotovili kršitev kodeksa etike v socialnem varstvu. Ugotovitve so bremenile tudi posamezne organizacije oz. njihove vodje. V tistem času pa se je pojavila tudi pisna pobuda za zaščito dostojanstva socialnega varstva, ki jo je podala skupina strokovnih delavcev v eni slovenskih socialnovarstvenih organizacij. Šlo je za težave v zvezi z afero, ki se je dogajala okrog organizacije (ali kar koli je že bila) v Črnem lesu, ki je na svoj način izvajala oskrbo starih ljudi z obrobja družbe. Na predlog takratne predsednice častnega razsodišča smo sprejeli sklep, da bo ta organ (častno razsodišče) izdelal svoje pisno mnenje in ga dal na voljo javnosti. Častno razsodišče ima po pravilniku, ki ureja njegovo delovanje, možnost in dolžnost takega delovanja

Nadaljnji razvoj dogodkov je bil tak, da je vodenje častnega razsodišča pri socialni zbornici

Slovenije prevzela druga oseba, direktorica enega od slovenskih centrov za socialno delo. Ne vem, kdo jo je predlagal, bila pa je, kot je to pri zbornici stara praksa, edina kandidatka. Po vseh predhodnih peripetijah v zvezi s častnim razsodiščem kakšnega navala za to mesto najbrž tudi ni bilo. Iz vrst članov razsodišča nihče ni imel take želje. Skupščina zbornice jo je junija 2004 potrdila. Avgusta istega leta, še preden se je sestala s člani častnega razsodišča, pa je že podpisala pet odgovorov (sestavili so jih skupaj predsednica in sekretar zbornice in nova predsednica častnega razsodišča) pritožnikom na ta organ, od tega večini, da nismo pristojni za obravnavanje njihovega primera. Ni jih motilo niti to, da so s tem kršili pravilnik o delovanju častnega razsodišča. Očitno ima vodstvo zbornice precej proste roke pri svojem delovanju. Najbrž se ne smejo zameriti nadrejeni oblastniški strukturi, ostalo je zanje prosto. V organih upravljanja zbornice imajo v glavnem postavljene zgolj lojalne ljudi, ki v svojih okoljih praviloma zasedajo vodilne položaje in jih želijo še naprej.

Eden od omenjenih petih odgovorov, ki jih je podpisala na novo postavljena predsednica razsodišča, se mi je zdel še posebej sporen. Gre za osebo, uveljavljeno v strokovnem prostoru, ki je natančno napisala, kaj se ji dogaja na delovnem mestu, da je bil v njenem primeru kršen sedmi člen kodeksa in da je v delovnem okolju zaradi samovolje vodje ustanove ogrožena njena osebna integriteta. Za razsojanje tako o prvem kot o drugem je po kodeksu etike v socialnem varstvu pristojno častno razsodišče. V svoji vlogi je jasno spregovorila o svojem delu pod izrednimi pogoji in o nevarnosti psihičnega in telesnega zloma in povedala, da ni edina strokovna delavka, ki trpi iz podobnih razlogov – ker v njihovi delovni organizaciji vladajo strah in psihološki pritiski in je od strokovnih delavcev zahtevana nekritična ubogljivost, izničenje uma, za ceno poklicne identitete in osebnega zdravja. Častno razsodišče o tej zadevi pod taktirko nove predsednice ni niti razpravljalo, medtem ko so pogovori o tej pritožbi potekali med sekretarjem zbornice in vodjo ustanove, zoper katero je bila podana pritožba. Skop odgovor, ki so ji ga poslali, da častno razsodišče ni pristojno, lahko upravičeno beremo kot aroganco.

Ljubljana, 1. september 2005